

Tomasz Srogosz
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Organizacja Narodów Zjednoczonych wobec nielegalnego obrotu narkotykami (zagadnienia instytucjonalne)

Wstęp

Zapobieganie i zwalczanie nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi wymaga nie tylko przyjęcia odpowiednich zobowiązań traktatowych w prawie krajowym. Ważną rolę odgrywają również organizacje międzynarodowe. Szczególną pozycję wśród nich ma ONZ. Wynika to z uniwersalizmu organizacji, jej materialnego, intelektualnego i organizacyjnego potencjału oraz ze stosunkowo najszerszego zakresu podejmowanych działań¹. Podstawowym celem Narodów Zjednoczonych jest utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (art. 1 ust. 1 Karty NZ). Służyć ma temu między innymi współdziałanie w rozwiązywaniu zagadnień o charakterze społecznym (art. 1 pkt 3 i art. 55 lit. b Karty NZ), a w tym problemów związanych z zapobieganiem i zwalczaniem przestępczości. Utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa wymaga bowiem stworzenia warunków nie tylko politycznych, ale też społecznych oraz poszerzenia sfer wolności dla ludzi².

W rozwijaniu współpracy, o której mowa w art. 1 pkt 3 i art. 55 lit. b Karty NZ pomoc mają jednostki organizacyjne systemu ONZ. Należą do nich: organy ONZ, agencje wyspecjalizowane i programy. Ich zadania sprowadzają się do pobudzenia i koordynacji działalności państw, udzielania państwom pomocy, sprawowania kontroli nad ich aktywnością³. W. Anioł wskazuje, iż system ONZ przy rozwiązywaniu problemów społecznych realizuje trzy funkcje:

¹ W. Anioł, *Narody Zjednoczone wobec problemów społecznych*, Warszawa 1988, s. 31.

² L.M. Goodrich, E. Hambro, *Charter of the United Nations. Commentary and Documents*, London 1949, s. 96.

³ K. Kocot, *Organizacje międzynarodowe. Systematyczny zarys zagadnień prawa międzynarodowego*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971, s. 212-213.

- koncepcyjno–programową (wytyczanie głównych kierunków działania społeczności międzynarodowej w zakresie spraw społecznych),
- normotwórczą (stanowienie konwencji i zaleceń),
- operacyjną (pomoc techniczna)⁴.

Zdaniem W. Morawieckiego funkcje organizacji międzynarodowej obejmują następujące typy:

- funkcje regulacyjne (polegają na procesie tworzenia norm i wzorców o charakterze moralnym, politycznym i prawnym, mających odpowiednio kształtować postępowanie uczestników stosunków międzynarodowych);
- funkcje kontrolne (polegają na procesie ustalenia stanu faktycznego oraz konfrontowania go z treścią norm i wzorców w celu przystosowania do nich postępowania uczestników stosunków międzynarodowych);
- funkcje operacyjne (polegają na procesie bezpośredniego świadczenia przez organizację różnych usług w oparciu o jej własne decyzje oraz za pomocą zasobów ludzkich i materialnych znajdujących się w jej dyspozycji)⁵.

Z.M. Doliwa-Klepacki wyróżnia jeszcze funkcje sądowe (rozstrzyganie sporów między państwami lub między organizacjami międzynarodowymi a personelem) oraz administracyjne (obsługa innych organów międzynarodowych, administrowanie finansami, personelem i majątkiem organizacji)⁶.

Rozwiązując problemy społeczne i pokrewne, a w tym związane z nielegalnym obrotem środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, jednostki organizacyjne NZ wykonują zatem funkcje:

- regulacyjne (Zgromadzenie Ogólne, Rada Społeczno-Gospodarcza, Komisja Środków Odurzających, Komisja Zapobiegania Przestępczości i Wymiaru Sprawiedliwości w Sprawach Karnych, Kongres w Sprawie Zapobiegania Przestępczości i Wymiaru Sprawiedliwości w Sprawach Karnych, agencje wyspecjalizowane);
- kontrolne (Międzynarodowy Organ Kontroli Narkotyków);
- operacyjne (Biuro do spraw Narkotyków i Przestępczości, agencje wyspecjalizowane);
- administracyjne (Sekretarz Generalny).

Zgromadzenie Ogólne

We wszystkich sprawach poza bezpieczeństwem międzynarodowym najważniejsza rola przypada Zgromadzeniu Ogólnemu. Dotyczy to również zagadnień społecznych i pokrewnych⁷. Decyzje Zgromadzenia Ogólnego są źródłem wła-

⁴ W. Anioł, *Narody Zjednoczone...*, s. 38-40.

⁵ W. Morawiecki, *Funkcje organizacji międzynarodowej*, Warszawa 1971, s. 103-104.

⁶ Z. M. Doliwa-Klepacki, *Encyklopedia organizacji międzynarodowych*, Warszawa 1997, s. 67-84.

⁷ Por. A Commentary on the Charter of United Nations Signed in San Francisco on the 26th June 1945, London 1945, s. 17; B. Conforti, *The Law and Practice of the United Nations*, Hague-London-Boston 1996, s. 119.

dzy innych organów ONZ, między innymi Rady Społeczno-Gospodarczej. Jego kompetencje obejmują wybór członków Rady (art. 61 Karty NZ), nadzór nad działalnością Rady i Sekretarza Generalnego poprzez instytucję sprawozdań (art. 15 ust. 2 Karty NZ) oraz udzielanie zaleceń organom i członkom ONZ w celu popierania rozwoju prawa międzynarodowego i jego kodyfikacji, a także współdziałania w sprawach społecznych (art. 13 ust. 1 Karty NZ). Zgromadzenie może omawiać wszelkie zagadnienia wchodzące w zakres Karty NZ (w tym określone w art. 55 lit. b Karty NZ) albo dotyczące kompetencji i funkcji któregośkolwiek organu ONZ, jak również może udzielać w związku z tym zaleceń członkom ONZ (art. 10 Karty NZ). Zgromadzenie może wydawać zalecenia agencjom wyspecjalizowanym (art. 60 Karty NZ). Rezolucje odnoszące się do spraw związanych z wewnętrzną strukturą i funkcjonowaniem ONZ są prawnie wiążące. Natomiast uchwały dotyczące postępowania państw poza ONZ mają charakter niewiązący. Przestrzeganie zaleceń zależy od dobrej woli państw i zgodności ich interesów z zasadami sformułowanymi w zaleceniach⁸.

Dla określenia zaleceń Zgromadzenia Ogólnego w sprawach karnych używa się zbiorczego pojęcia międzynarodowych standardów ONZ w dziedzinie zapobiegania przestępczości i wymiaru sprawiedliwości⁹. Wśród rezolucji obejmujących problematykę związaną z nielegalnym obrotem środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi na szczególną uwagę zasługują:

- Deklaracja Polityczna¹⁰,
- Deklaracja w sprawie podstawowych zasad redukcji uzależnienia¹¹,
- Środki polepszenia międzynarodowej współpracy w zwalczaniu światowego problemu narkotyków¹².

Zagadnienia zapobiegania i zwalczania nielegalnego obrotu omawiane są w Komitecie III (sprawy społeczne, humanitarne i kulturalne) i VI (Komitet Prawny) oraz w Komisji Prawa Międzynarodowego.

Zgromadzenie Ogólne uważać należy również za międzynarodowy organ kontroli środków odurzających i substancji psychotropowych. Mimo iż przyjęta 30 marca 1961 roku jednolita konwencja o środkach odurzających¹³ w art. 5 wspomina jedynie o Komisji Środków Odurzających i Międzynarodowym Organie

⁸ Z. M. Doliwa-Klepacki, *Encyklopedia...*, s. 70.

⁹ Por. P. Maćkowiak, *Standardy ONZ w teorii i praktyce walki z przestępczością, [w:] Problematyka przestępczości na VII Kongresie Narodów Zjednoczonych. Mediolan, 26 sierpnia – 6 września 1985*, red. B. Hołyst, Warszawa 1987, s. 109-110.

¹⁰ Rezolucja z dnia 10.06.1998 r., A/RES/S-20/2.

¹¹ Rezolucja S-20/3.

¹² Rezolucja S-20/4.

¹³ UNTS, vol. 520, p. 204; tekst polski zob.: Dz.U. 1966, nr 45, poz. 277; konwencja weszła w życie 13 grudnia 1964 roku, a w stosunku do Polski w dniu 16 marca 1966 roku; zmieniona została protokołem sporządzonym 25 marca 1972 roku w Genewie (UNTS, vol. 976, p. 106; tekst polski zob.: Dz.U. 1996, nr 35, poz. 149; protokół wszedł w życie 8 sierpnia 1975 roku, a w stosunku do Polski w dniu 9 lipca 1993 roku.

Kontroli Narkotyków, wniosek taki wynika z art. 7, który stanowi, że decyzje lub zalecenia Komisji podlegają zatwierdzeniu lub mogą być zmienione przez Zgromadzenie Ogólne¹⁴.

Rada Społeczno-Gospodarcza

Za pełnienie funkcji związanych z rozwiązywaniem międzynarodowych zagadnień społecznych, zdrowia i pokrewnych odpowiada także Rada Społeczno-Gospodarcza ONZ. Działa ona z upoważnienia Zgromadzenia Ogólnego (art. 60 Karty NZ), a jej kompetencje obejmują wszystkie sprawy wyraźnie nie poddane wyłącznej kompetencji Zgromadzenia¹⁵. Na podstawie postanowień Karty NZ ma ona być najważniejszym ogólnościowym centrum, w którym rozpatrywane są problemy społeczne i pokrewne¹⁶. W sprawach nielegalnego obrotu Rada jest powołana do:

- badania zagadnień związanych z przestępczością oraz opracowywania sprawozdań, w tym zakresie;
- udzielania zaleceń Zgromadzeniu Ogólnemu, członkom ONZ i odpowiednim agencjom specjalnym (art. 62 ust. 1 Karty NZ);
- przygotowywania projektów konwencji w celu przedłożenia ich Zgromadzeniu Ogólnemu (art. 62 ust. 3 Karty NZ);
- zwoływania konferencji międzynarodowych (art. 62 ust. 4);
- współpracy z agencjami wyspecjalizowanymi i koordynacji ich działań (art. 60, 63, 64 Karty NZ);
- pełnienia wszystkich funkcji należących do jej kompetencji w związku z wykonywaniem zaleceń Zgromadzenia Ogólnego (art. 66 ust. 1 Karty NZ).

Kompetencje Rady czynią z niej organ zarządzający ONZ. Szeroki zakres uprawnień powoduje bowiem, iż trudno tu posługiwać się pojęciem organu wykonawczego w stosunku do Zgromadzenia Ogólnego¹⁷.

Rada jest jednym z międzynarodowych organów kontroli środków odurzających i substancji psychotropowych¹⁸. Na podstawie postanowień jednolitej konwencji z 1961 roku, konwencji z 21 lutego 1971 roku o substancjach psychotropowych¹⁹ oraz konwencji z 20 grudnia 1988 roku o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi²⁰ ma ona prawo do:

¹⁴ *Commentary on the Single Convention on Narcotic Drugs 1961*, New York 1973, s. 30.

¹⁵ G. Grabowska, *Prawo dyplomatyczne w stosunkach państw z organizacjami międzynarodowymi*, Katowice 1980, s. 95.

¹⁶ Por. *A Commentary on the Charter...*, s. 18.

¹⁷ Por. Z.M. Doliwa-Klepacki, *Encyklopedia...*, s. 128.

¹⁸ *Commentary on the Single...*, s. 30.

¹⁹ UNTS, vol. 1019, p. 176; tekst polski zob.: Dz.U. 1976, nr 31, poz. 180; konwencja weszła w życie 16 sierpnia 1976 roku (także w stosunku do Polski).

²⁰ United Nations publication, Sales No E.94.IX.5; tekst polski zob.: Dz.U. 1995, nr 15, poz. 69; konwencja weszła w życie 11 listopada 1990 roku, a w stosunku do Polski w dniu 24 sierpnia 1994 roku.

- zatwierdzania, modyfikacji lub anulowania decyzji Komisji Środków Odurzających ONZ w sprawie zmian zakresu kontroli;
- zatwierdzania innych decyzji i zaleceń Komisji;
- wyboru członków Międzynarodowego Organu Kontroli Narkotyków²¹;
- rozpatrywania sprawozdań INCB.

W oparciu o art. 68 Karty NZ Rada Społeczno-Gospodarcza powołała Komisję Środków Odurzających oraz Komisję Zapobiegania Przystępczości i Wymiaru Sprawiedliwości w Sprawach Karnych. Są to organy pomocnicze, których zadaniem jest rozwiązywanie problemów związanych z przestępczością, zjawiskiem narkomanii i nielegalnego obrotu. Rada koordynuje ich działalność przede wszystkim w celu uniknięcia pokrywania się kompetencji oraz polepszenia współpracy między komisjami²². Podejmuje ona uchwały, które wiążą komisje, a dla innych organów, instytucji i biur międzynarodowych są zaleceniami, zaproszeniami lub wezwaniami²³. Stopień i zakres funkcji organów pomocniczych zależy od uznania Rady. Nie może ona wyposażać ich w uprawnienia większe od tych, jakie sama posiada. Rada jako organ macierzysty kontroluje działalność komisji, otrzymuje sprawozdania z ich aktywności, przyjmuje lub odrzuca ich decyzje²⁴. Funkcje organu pomocniczego prowadzą się do pomocy organowi, który go powołał w rozwiązywaniu problemów leżących w jego gestii. Usługowa rola powoduje, iż organ pomocniczy nie powinien mieć prawa do podejmowania samodzielnych decyzji, ale raczej służyć pomocą w procesie wypracowywania decyzji przez organ macierzysty²⁵. Kompetencje organów pomocniczych obejmują również przygotowywanie pracy organu macierzystego, służenie radą oraz realizowanie decyzji organu macierzystego²⁶. W konsekwencji zadania organów głównych organizacji międzynarodowych (a w tym Rady Społeczno-Gospodarczej ONZ) wykonywane są w większości w ramach organów pomocniczych, takich jak Komisja Środków Odurzających, czy Komisja Zapobiegania Przystępczości i Wymiaru Sprawiedliwości w Sprawach Karnych.

Komisja Środków Odurzających

Komisja Środków Odurzających pełni funkcje wynikające z art. 68 Karty NZ (*charter functions*) oraz wynikające z postanowień innych umów międzynarodowych (*treaty functions*). Te pierwsze mają podstawę w decyzjach Rady Społeczno-Gospodarczej, natomiast drugie ustanowione są w konwencjach z 1961, 1971 i 1988 roku²⁷.

²¹ *International Narcotics Control Board* (INCB).

²² L.M. Goodrich, E. Hambro, *Charter of the United Nations...*, s. 393.

²³ M. Grzegorzczak, *Międzynarodowa kontrola narkotyków*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1968, z. 1-2, s. 169.

²⁴ Z.M. Doliwa-Klepacki, *Encyklopedia...*, s. 141.

²⁵ W. Morawiecki, *Funkcje organizacji...*, s. 201.

²⁶ Z.M. Doliwa-Klepacki, *Encyklopedia...*, s. 141.

²⁷ *Commentary on the Convention on Psychotropic Substances*, New York 1976, s. 7.

Charter functions określone są w rezolucjach Rady: 9(I) z 16.02.1946 r., 1991/38 z 21.06.1991 r. oraz 1999/30 z 28.7.1999 r. Zgodnie z nimi Komisja ma za zadanie:

- pomagać Radzie w nadzorze nad stosowaniem międzynarodowych umów i porozumień dotyczących środków odurzających, przede wszystkim poprzez realizowanie funkcji normatywnej;
- udzielać Radzie porad we wszelkich sprawach dotyczących kontroli środków odurzających i przygotowywać odpowiednie projekty umów międzynarodowych;
- rozważać ewentualne zmiany w systemie kontroli środków odurzających i przysyłać propozycje do Rady;
- wykonywać inne funkcje odnoszące się do środków odurzających, jakie zleci Rada;
- uczestniczyć w implementacji Globalnego Programu Działania²⁸ oraz Planu Działania w Sprawie Kontroli Uzależnienia²⁹;
- kierować polityką INCB i monitorować jego działalność.

Wprawdzie większość *charter functions* dotyczy kontroli środków odurzających, to jednak bezspornym jest, iż Komisja zajmuje się również w ramach powyższych zadań kontrolą substancji psychotropowych³⁰.

Na uwagę zasługuje fakt, iż mimo charakteru Komisji jako organu pomocniczego posiada ona pewien stopień niezależności. Z własnej inicjatywy może bowiem rozważać zmiany w systemie kontroli oraz przygotowywać projekty odpowiednich umów międzynarodowych³¹.

Treaty functions są ujęte szeroko i sprowadzają się do rozpatrywania wszelkich zagadnień mających związek z celami konwencji z 1961, 1971 i 1988 roku, a w szczególności do:

- wprowadzania zmian do wykazów środków odurzających i substancji psychotropowych oraz tabeli substancji określonych w art. 12 konwencji z 1988 roku;
- zwracania uwagi INCB na wszelkie sprawy, które mogą mieć związek z jego funkcjami;
- formułowania zaleceń do państw i organów międzynarodowych co do wprowadzania w życie postanowień konwencji;
- zwracania uwagi państw nie będących stronami konwencji na decyzje i zalecenia przyjęte przez Komisję celem podjęcia odpowiednich kroków zgodnie z tymi decyzjami bądź zaleceniami;
- oceny realizacji konwencji z 1988 roku;
- podjęcia niezbędnych kroków po informacji INCB o zaniedbaniu przez stronę konwencji z 1988 roku wykonania postanowień art. 12, 13, 16 tej konwencji.

²⁸ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego S-17/2 z 23.02.1990 r.

²⁹ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/262 z 3.05.1991 r.

³⁰ *Psychoactive Drug Control: Issues and Recommendations*, red. J.J. Moore, C.R.B. Joyce, J. Woodcock, Rome 1973, s. 78.

³¹ Por. S.K. Chatterjee, *A Guide to the International Drugs Conventions*, London 1988, s. 36-37.

Konwencje z 1961 i 1988 roku wymieniają przykładowo niektóre funkcje Komisji (art. 8 konwencji z 1961 roku i art. 21 konwencji z 1988 roku). Natomiast konwencja z 1971 roku w art. 17 ust. 1 stanowi jedynie, iż „Komisja może rozpatrywać wszystkie sprawy związane z celami niniejszej konwencji i stosowaniem jej postanowień oraz wydawać zalecenia w tych sprawach”. Jednakże podobne cele konwencji z 1961 i 1971 roku oraz taki sam stopień szkodliwości środków odurzających i substancji psychotropowych powodują, iż sprawy, którymi zajmuje się Komisja na podstawie jednej konwencji dotyczą drugiej³². W konsekwencji mimo lakonicznego sformułowania art. 17 ust. 1 funkcje Komisji są takie same na podstawie jednolitej konwencji i konwencji o substancjach psychotropowych. W politycznej deklaracji i planie działania w sprawie międzynarodowej współpracy celem zintegrowanej i zrównoważonej strategii zwalczania światowego problemu narkotykowego podkreślono pierwszorzędą rolę i odpowiedzialność Komisji, razem z INCB, w sprawach kontroli narkotyków. Komisja powołana została do oceny implementacji wspomnianego planu działania³³.

Udział w pracach Komisji jest otwarty dla państw-członków ONZ oraz państw, w których nielegalny obrót stanowi poważny problem bez względu na ich członkostwo w ONZ. Komisja składa się z 53 członków, w tym: siedmiu reprezentujących Europę Wschodnią, dziesięciu – Amerykę Łacińską i państwa karaibskie, jedenastu – Azję, jedenastu – Afrykę, czternastu – Europę Zachodnią i inne państwa.

Dla Komisji powołano dwa organy pomocnicze: Podkomisję Nielegalnego Obrotu Środkami Odurzającymi i Spraw Pokrewnych na Bliskim i Środkowym Wschodzie oraz Konferencję Dyrektorów do Spraw Operacyjnych Krajowych Agencji Antynarkotykowych (HONLEA). Ich funkcje sprowadzają się do regionalnej koordynacji działalności przeciw nielegalnemu obrotowi oraz kierowania zaleceń do Komisji. Aktywność Podkomisji dotyczy nie tylko Bliskiego i Środkowego Wschodu. Na podstawie rezolucji Komisji 2(XXVIII) z 21.02.1979 r. zorganizowano spotkania członków Podkomisji i przedstawicieli państw europejskich w celu omówienia sposobów szybkiej wymiany informacji między organami ścigania i ustanowienia bliższych kontaktów między regionami. HONLEA utworzone zostały dla poszczególnych regionów. Dla regionu europejskiego została ona powołana rezolucją Rady 1990/30 z dnia 24.05.1990 r. Jej spotkania odbywają się co trzy lata, a członkostwo otwarte jest dla państw uczestniczących w pracach Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ³⁴.

³² *Commentary on the Convention on Psychotropic...*, s. 303-304.

³³ *Political Declaration and Plan of Action on International Cooperation Towards an Integrated and Balanced Strategy to Counter the World Drug Problem, High-level segment Commission on Narcotic Drugs, Vienna, 11-12 March 2009, New York 2009*, s. 10.

³⁴ Zob. rezolucja Rady Społeczno-Gospodarczej 1992/28 z dnia 30.07.1992 r. *Improvement of the functioning of the subsidiary bodies of the Commission on Narcotic Drugs*; rezolucja Rady 1993/36 z dnia 27.07.1993 r. *Frequency of and arrangements for meetings of Heads of National Drug Law Enforcement Agencies, Europe*.

Komisja Zapobiegania Przestępczości i Wymiaru Sprawiedliwości w Sprawach Karnych

Zagadnieniami nielegalnego obrotu zajmuje się pośrednio Komisja Zapobiegania Przestępczości i Wymiaru Sprawiedliwości w Sprawach Karnych (*Commission on Crime Prevention and Criminal Justice*). Została ustanowiona rezolucją Rady Społeczno-Gospodarczej ONZ 1992/1 z dnia 6.02.1992 r., przejmując funkcje zlikwidowanego Komitetu Zapobiegania i Kontroli Przestępczości. Jej zadania są wielostronne i obejmują szeroki zakres problematyki związanej z przestępczością. Komisja w szczególności:

- wypracowuje główne kierunki polityki ONZ w dziedzinie zapobiegania przestępczości i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych,
- uczestniczy w koordynowaniu działalności odpowiednich instytucji NZ,
- przygotowuje prace Kongresu NZ w sprawie Zapobiegania Przestępczości i Wymiaru Sprawiedliwości w Sprawach Karnych³⁵.

Główne kierunki działalności Komisji, wytyczone rezolucją Rady 1992/1, dotyczą zwalczania przestępczości o charakterze międzynarodowym, a w tym przestępczości zorganizowanej i „prania” pieniędzy, promowania roli prawa karnego w ochronie społeczeństwa, prewencji kryminalnej w rejonach zurbanizowanych oraz poprawy skuteczności i bezstronności administracji wymiaru sprawiedliwości.

Kongres NZ w Sprawie Zapobiegania Przestępczości i Wymiaru Sprawiedliwości w Sprawach Karnych

Następnym organem o specjalnych kompetencjach jest Kongres NZ w Sprawie Zapobiegania Przestępczości i Wymiaru Sprawiedliwości w Sprawach Karnych. Podlega on Radzie Społeczno-Gospodarczej, a podstawę jego działania stanowią: art. 62 pkt 1 i 4 Karty NZ, rezolucje Zgromadzenia Ogólnego i Rady oraz regulamin przyjęty w dniu 26.08.1985 r. w Mediolanie³⁶. Kongres uważany jest za okresowo funkcjonujący organ pomocniczy Rady³⁷. Zwoływany jest co pięć lat pod przewodnictwem Sekretarza Generalnego ONZ, a zaproszenia przesyłane są państwom, zainteresowanym organom i organizacjom międzynarodowym (np. agencjom specjalnym, ICPO-Interpol) oraz osobom indywidualnym (pracownikom naukowym, pracownikom wymiaru sprawiedliwości). Status obserwatorów posiadają między innymi Komisja Środków Odurzających oraz INCB. Celem Kongresu jest wymiana doświadczeń oraz uzgodnienie założeń i zasad polityki

³⁵ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 46/152 z dnia 18.12.1991 r. *Creation of an effective United Nations crime prevention and criminal justice programme*.

³⁶ A/CONF.121/2.

³⁷ J. Węgrzyn, *Kongresy Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zapobiegania Przestępczości i Postępowania z Przestępcami*, „Problemy Kryminalistyki”, 1990, nr 189-190, s. 192.

w odniesieniu do przestępczości. Wiążące są jedynie decyzje *pro foro interno*. Pozostałe mają charakter zaleceń. Kongres charakteryzuje się kompleksowością podejścia do zagadnień przestępczości (polega ona na tym, że problematyka obejmuje nie tylko kwestie prawne, ale także socjologiczne, psychologiczne, kulturowe, humanitarne, ekonomiczno-finansowe, medyczne, polityczne i techniczne) oraz szeroką reprezentatywnością³⁸. Skutkiem tego raporty kongresów są cennym studium polityki zapobiegania i zwalczania przestępczości o charakterze międzynarodowym, a w tym nielegalnego obrotu narkotykami.

Sekretarz Generalny

Jednym z organów międzynarodowej kontroli środków odurzających i substancji psychotropowych jest Sekretarz Generalny ONZ³⁹. Poza kompetencjami wynikającymi z art. 97 i 98 Karty NZ, konwencje z 1961, 1971 i 1988 roku powierzają Sekretarzowi z jednej strony funkcje ściśle związane z kontrolą, a z drugiej funkcje o charakterze pomocniczym⁴⁰. Do drugiej grupy należą zadania związane z podpisaniem, ratyfikacją, wejściem w życie, depozytem konwencji oraz zastrzeżeniami (określone są one w postanowieniach końcowych). Do pierwszej grupy zaliczyć należy w szczególności:

- funkcje związane z procedurą umieszczania substancji w odpowiednich wykazach i tabelach dołączonych do konwencji,
- pośrednictwo w zawiadamianiu innych państw o zakazie i ograniczeniu wywozu i przywozu substancji,
- przyjmowanie sprawozdań rocznych skierowanych do Komisji Środków Odurzających ONZ dotyczących wykonywania konwencji oraz innych informacji niezbędnych do realizowania funkcji Komisji,
- przyjmowanie zawiadomień o wypadkach nielegalnego obrotu lub konfiskaty substancji,
- publikowanie sprawozdań INCB.

Z powyższego wynika, iż Sekretarz Generalny, jako organ kontroli, pełni przede wszystkim rolę łącznika między organami systemu ONZ oraz między państwami a ONZ. Nie posiada on żadnych kompetencji decyzyjnych. Jedyne przepisy stanowiące bezpośrednio o jego funkcji zawarty jest w art. 16 jednolitej konwencji z 1961 roku. Zgodnie z nim Sekretarz Generalny zobowiązany jest do zapewnienia obsługi biurowej Komisji Środków Odurzających i INCB. Postanowienie to podkreśla usługowy charakter Sekretariatu w systemie kontroli.

³⁸ Ibidem, s. 199.

³⁹ *Commentary on the Single...*, s. 30.

⁴⁰ *Commentary on the Convention on Psychotropic...*, s. 10.

Biuro ds. Narkotyków i Przestępczości

Sekretarz Generalny powołał do życia Biuro Kontroli Narkotyków i Zapobiegania Przestępczości z siedzibą w Wiedniu (obecnie Biuro ds. Narkotyków i Przestępczości – *UN Office on Drugs and Crime*). Zadaniem Biura jest umożliwienie i ułatwienie Narodom Zjednoczonym osiągnięcia celów związanych z kontrolą środków odurzających i substancji psychotropowych, zapobieganiem przestępczości i przeciwdziałaniem terroryzmowi. Składa się z wydziałów zajmujących się odpowiednio sprawami zapobiegania narkomanii, zorganizowanej przestępczości i nielegalnego obrotu narkotykami, korupcji i przestępczości gospodarczej oraz zapobiegania terroryzmowi. W ramach Biura funkcjonuje sekretariat INCB. W politycznej deklaracji z 2009 roku podkreślono wiodącą rolę Biura w systemie ONZ w sprawach zwalczania światowego problemu narkotykowego⁴¹. Istotną funkcję spełniają prowadzone przez Biuro projekty dotyczące rozwoju alternatywnego, dające rolnikom możliwość odejścia od upraw koki, maku, czy też konopi. Obecnie takie projekty realizowane są w Afganistanie, Boliwii, Kolumbii, Peru, Laosie i Birmie.

Międzynarodowy Organ Kontroli Narkotyków

Istotne zadania w ramach systemu ONZ powierzono Międzynarodowemu Organowi Kontroli Narkotyków. Nie jest to utworzony na podstawie Karty NZ organ ONZ, lecz instytucja powołana w oparciu o postanowienia konwencji z 1961 roku. Jednakże jego działalność umiejscowiona jest w systemie ONZ. Po pierwsze, członkowie INCB wybierani są przez Radę Społeczno-Gospodarczą. Po drugie, Rada strzeże niezależności organu. Po trzecie, wysokość wynagrodzenia członków INCB ustalana jest przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Po czwarte, organ działa w oparciu o autonomiczną część budżetu ONZ. Skutkiem tego INCB nazywany jest często organem specjalnym systemu ONZ⁴².

Organ jest funkcjonalnie niezależny (art. 9 ust. 2 jednolitej konwencji z 1961 roku). Jego członkami powinny być osoby, które przez swoją kompetencję, bezstronność i brak osobistego interesu wzbudzają powszechne zaufanie. W czasie trwania mandatu członkowie INCB nie mogą piastować żadnego stanowiska, ani zajmować się jakkolwiek działalnością, która mogłaby wpłynąć ujemnie na ich bezstronność przy wykonywaniu powierzonych funkcji. Dlatego też INCB uważany jest za organ quasi-sądowy⁴³. Regulacje zapewniające funkcjonalną niezależność INCB przyjęte zostały przez Radę Społeczno-Gospodarczą rezolucją 1991/48 z dnia 21.06.1991 r. Zgodnie z nimi:

⁴¹ *Political Declaration...*, s. 10.

⁴² Por. J. Węgrzyn, *Struktury Organizacji Narodów Zjednoczonych zajmujące się problematyką przestępczości*, „Nowe Prawo”, 1991, nr 4-6, s. 68.

⁴³ Por. Ł.N. Anisimow, *Narkotiki: prawowej reżim*, Leningrad 1974, s. 43.

- obsługę administracyjną INCB zapewnia Biuro do spraw Narkotyków i Przystępczości;
- Sekretarz INCB wybierany jest przez Sekretarza Generalnego ONZ po konsultacji z INCB;
- Sekretarz INCB podlega INCB w sprawach dotyczących wykonywania funkcji INCB, a w innych sprawach podlega Dyrektorowi Biura do spraw Narkotyków i Przystępczości;
- komunikowanie się z państwami ma być bezpośrednie i nie podlegać kontroli.

W celu zapewnienia niezależności międzynarodowej kontroli środków odurzających i substancji psychotropowych proponowano, aby funkcje nadzorcze powierzyć specjalnie powołanej organizacji międzynarodowej. Jednak niebezpieczeństwo takiego rozwiązania polega na możliwości rezygnacji z członkostwa przez niektóre państwa. Pozycja INCB w systemie ONZ zapewnia natomiast powszechność kontroli⁴⁴. Państwa nie będące stronami konwencji z 1961, 1971 lub 1988 roku zobowiązane są współpracować z INCB na podstawie art. 55 lit. b i art. 56 Karty NZ.

Zadaniem INCB jest ograniczenie uprawy, zbioru, wyrobu, zużycia substancji kontrolowanych do rozmiarów niezbędnych dla potrzeb leczniczych i naukowych, zapewnienie ich dostępności oraz zapobieganie ich nielegalnemu obrotowi i używaniu (art. 9 ust. 4 jednolitej konwencji z 1961 roku). W tym celu INCB:

- a) zbiera sprawozdania i inne informacje dotyczące środków odurzających i substancji psychotropowych, określając przy tym formę w jakiej dane mają być sporządzane;
- b) kontroluje realizację konwencji i w związku z tym może żądać od właściwego rządu wyjaśnień;
- c) ma prawo zwrócić uwagę rządów lub instytucji ONZ, gdy powyższe wyjaśnienia uzna za niezadowalające;
- d) proponuje podjęcie sankcji w postaci embarga przywozowego i wywozowego wobec państw, które nie stosują się w sposób właściwy do wymogów systemu kontroli;
- e) sporządza roczne oszacowania legalnego zapotrzebowania państw na substancje kontrolowane;
- f) nadzoruje międzynarodowy handel w oparciu o system zezwoleń wywozowych i certyfikatów przywozowych;
- g) ma prawo zwrócić się do właściwych organów ONZ i agencji wyspecjalizowanych z wnioskiem o pomoc techniczną lub finansową dla określonego państwa w celu wsparcia jego wysiłków na rzecz wypełnienia zobowiązań wynikających z konwencji.

Warte uwagi są kompetencje określone w punktach b, c i d. Uregulowane są one w art. 14 jednolitej konwencji z 1961 roku, art. 19 konwencji z 1971 roku

⁴⁴ H.L. May, *Narcotic Drug Control*, "International Conciliation", 1952, nr 485, s. 494-495.

i art. 22 konwencji z 1988 roku. Jeżeli po zbadaniu danych dostarczonych przez państwa, organy ONZ lub agencje specjalne NZ INCB ma obiektywne podstawy do przypuszczenia, że cele powyższych konwencji są poważnie zagrożone z powodu braku realizacji postanowień, ma on prawo konsultacji z zainteresowanym rządem lub prawo do uzyskania wyjaśnień. Uprawnienie do konsultacji przysługuje również, gdy mimo braku zaniechań w realizacji konwencji państwo stało się ważnym ośrodkiem nielegalnego obrotu. Po złożeniu wyjaśnień lub po konsultacji INCB może wezwać zainteresowany rząd do zastosowania odpowiednich środków zaradczych niezbędnych do zapewnienia wykonania postanowień konwencji z 1961, 1971 lub postanowień art. 12, 13 i 16 konwencji z 1988 roku. Jeżeli INCB stwierdzi, że właściwy rząd nie udzielił zadowalających wyjaśnień, nie podjął zalecanych środków zaradczych, albo mimo złożenia zadowalających wyjaśnień lub podjęcia odpowiednich kroków zaradczych powstała poważna sytuacja wymagająca współdziałania w skali międzynarodowej (np. nieskuteczna kontrola zagraża innym państwom), może zwrócić uwagę na powyższe stronom konwencji, Radzie Społeczno-Gospodarczej ONZ (na tej podstawie Rada może przekazać sprawę Zgromadzeniu Ogólnemu w celu podjęcia decyzji o odpowiedzialności państwa) i Komisji Środków Odurzających ONZ. Poza tym INCB ma prawo zalecić stronom konwencji z 1961 i 1971 roku, aby wstrzymały przywóz lub wywóz substancji kontrolowanych w stosunku do państwa, którego sytuacja jest przedmiotem postępowania. Środki podejmowane przez INCB mogą dotyczyć państw, które nie są stronami konwencji z 1961, 1971 i 1988 roku⁴⁵.

Agencje specjalne

Współpraca w ramach systemu ONZ obejmuje także agencje specjalne. Są to organizacje międzynarodowe powołane na podstawie odrębnej umowy na zalecenie organu ONZ. Posiadają one własny, niezależny od ONZ, budżet i własne organy⁴⁶. Uzgodnienie polityki i działalności agencji specjalnych następuje na podstawie zaleceń Zgromadzenia Ogólnego ONZ oraz Rady Społeczno-Gospodarczej ONZ (art. 58 i 60 Karty NZ). Sprawozdania agencji z ich działalności przesyłane są Radzie (art. 64 Karty NZ). Wynika z tego, iż główne organy ONZ spełniają w systemie ONZ funkcję koordynacyjną⁴⁷.

Sprawy związane z nielegalnym obrotem środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi rozpatrywane są na forum:

- Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) – uczestniczy ona w procedurze poddania substancji kontroli lub zwolnienia spod kontroli, szacuje rozmiar narkomanii na świecie, sugeruje środki zwalczania uzależnienia i rehabilita-

⁴⁵ *Commentary on the Single...*, s. 174; *Commentary on the Convention on Psychotropic...*, s. 322.

⁴⁶ Z.M. Doliwa-Klepacki, *Encyklopedia...*, s. 142-143.

⁴⁷ Zob. A. Abraszewski, *Koordinacja działalności organizacji międzynarodowych w systemie Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 1973, s. 66.

cji osób uzależnionych, uczestniczy w popularyzacji danych na temat skutków uzależnienia, zbiera informacje o narkomanii oraz dostarcza zbiorczej informacji o narkotykach; w politycznej deklaracji z 2009 roku podkreślono wagę współpracy państw, INCB, Biura do spraw Narkotyków i Przystępczości oraz WHO w sprawach kontroli narkotyków i zwalczania narkomanii⁴⁸.

- Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) – uczestniczy w planowaniu upraw alternatywnych;
- Organizacji Międzynarodowego Lotnictwa Cywilnego (ICAO) – reguluje kwestie wyposażenia w substancje kontrolowane apteczek pierwszej pomocy instalowanych w samolotach;
- Powszechnego Związku Pocztowego (UPU) – promuje współpracę międzynarodową w zapobieganiu i zwalczaniu nielegalnego obrotu drogą pocztową;
- Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) – organizuje spotkania ekspertów w celu omówienia zagadnień związanych z używaniem narkotyków przez młodzież, wypracowuje prewencyjne programy edukacyjne i promuje ustanawianie sieci instytucji (w tym organizacji pozarządowych) dla ich realizacji; w ramach UNESCO stworzono projekt informacyjny dotyczący prewencji antynarkotykowej poprzez edukację (PEDDRO);
- Międzynarodowej Organizacji Pracy (ILO) – wypracowuje programy prewencyjne dla zakładów pracy;
- Międzynarodowej Organizacji Morskiej (IMO) – zajmuje się zapobieganiem nielegalnemu obrotowi i używaniu narkotyków na statkach morskich i w portach.

Zakończenie

Organizacja Narodów Zjednoczonych stwarza państwom możliwość wielostronnego podejścia do problemu nielegalnego obrotu narkotykami. Swoją działalnością obejmuje bowiem:

- zapobieganie i zwalczanie „prania” pieniędzy, zjawiska narkomanii, czy zorganizowanej przestępczości;
- rozwój alternatywny w zagrożonych nielegalną uprawą regionach;
- kontrolę środków odurzających i substancji psychotropowych;
- współpracę w sprawach karnych;
- pomoc techniczną.

Pamiętać jednak należy, że ONZ w sprawach społecznych jest organizacją powołaną do dialogu między suwerennymi państwami. Kompetencje jej organów sprowadzają się przede wszystkim do studiów, sprawozdań, dyskusji, zapoczątk-

⁴⁸ *Political Declaration...*, s. 11.

kowania negocjacji oraz zaleceń. Funkcje wykonawcze, tak ważne w zwalczaniu przestępczości, są znikome. Istnieją koncepcje przewidujące przekazanie organizacji kompetencji do koordynowania działań wojskowo-policyjnych w ramach tzw. „światowej wojny przeciwko nielegalnemu obrotowi narkotykami” (*world war on drug trafficking*). Działania te miałyby być przeprowadzane z upoważnienia Rady Bezpieczeństwa ONZ⁴⁹. Jednakże na podstawie art. 39 Karty NZ Rada Bezpieczeństwa nie mogłaby zdecydować o rozpoczęciu „światowej wojny przeciwko narkotynom”. Sankcje przewidziane w rozdziale VII Karty NZ dotyczą sytuacji zagrożenia pokoju, naruszenia pokoju i aktów agresji. Ich celem jest odpowiedzialność państwa jako podmiotu prawa międzynarodowego, a nie zorganizowanych grup przestępczych. „Wojna przeciwko narkotynom” mogłaby być przeprowadzona tylko w przypadku stosowania sankcji w stosunku do państwa trudniącego się lub wspomagającego nielegalny obrót, jednocześnie zagrażającego lub naruszającego pokój.

Mimo braku funkcji wykonawczych ONZ odgrywa nadal poważną rolę w walce z nielegalnym obrotem jako centrum wymiany informacji, w którym powstają inicjatywy międzynarodowe, implementowane już w następnych fazach współpracy między państwami, bardziej wyspecjalizowanej i regionalnej. Co więcej, podkreśla się, iż skuteczność zwalczania przestępczości o charakterze międzynarodowym uzależniona jest od zgodności przedsięwzięć regionalnych i bilateralnych z założeniami wypracowanymi w ramach ONZ⁵⁰.

Jednakże nie zawsze inicjatywy o charakterze regionalnym pokrywają się z rozwiązaniami przyjętymi w ramach ONZ. Nie wynika to z niedoskonałości norm regionalnych, obowiązujących na przykład w UE. Jest to raczej konsekwencją narastającej krytyki wobec konwencji ONZ dotyczących przeciwdziałania nielegalnemu obrotowi środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi. Owa krytyka zarzuca uregulowaniom ONZ skostniałość i jednostronność w kwestii polityki w stosunku do narkotyków i ich konsumentów. Reprezentują one bowiem stanowisko prohibicyjne, sprowadzające się do objęcia represją karną nie tylko sfery podaży, ale również popytu na narkotyki. Przejawem podejścia prohibicyjnego jest art. 3 ust. 2 konwencji z 1988 roku. Geneza tego przepisu wiąże się z jednej strony z wysiłkami dyplomatycznymi Stanów Zjednoczonych na rzecz globalizacji prohibicji, a z drugiej strony ze staraniami krajów-producentów narkotyków, które chciały wprowadzić w uregulowaniach ONZ „równowagę obowiązków” w postaci przepisów nakładających specyficzne obowiązki w sferze prawnokarnej również na kraje konsumenckie⁵¹. Wynikiem

⁴⁹ R. Clutterbuck, *Terrorism, Drugs and Crime in Europe after 1992*, London 1990, s. 191-193.

⁵⁰ C. Fijnaut, *Transnational Crime and the Role of the United Nations in Its Containment through International Cooperation: A Challenge for the 21st Century*, „European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice”, 2000, vol. 8, s. 125-126.

⁵¹ K. Krajewski, *Sens i bezsens prohibicji: prawo karne wobec narkotyków i narkomanii*, Zakamycze 2001, s. 44, 371-372.

powyższego jest wniosek, iż prawnomiędzynarodowe zwalczanie nielegalnego obrotu narkotykami nie jest w pełni apolityczne. Konwencje NZ, a tym organy ONZ, reprezentują stanowisko części państw ze Stanami Zjednoczonymi na czele. W pozostałych państwach, a szczególności w obszarze europejskim, w mniejszym bądź większym stopniu podnoszone są poglądy antyprohibicyjne, sprowadzające popyt na narkotyki nie do sfery prawnokarnej, lecz społeczno-zdrowotnej. Stąd też art. 3 ust. 2 konwencji z 1988 roku stał się przedmiotem licznych prób elastycznej wykładni, zmierzającej do urzeczywistnienia polityki permissywnej zamiast prohibicji.

Streszczenie

Organizacja Narodów Zjednoczonych stanowi forum współpracy międzynarodowej we wszystkich dziedzinach stosunków międzynarodowych. Zajmuje się również kontrolą narkotyków i zwalczaniem przestępczości narkotykowej. W tym celu w ramach ONZ przyjęto 3 konwencje: o środkach odurzających (1961 r.), o substancjach psychotropowych (1971 r.), o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi (1988 r.). Organy ONZ zajmują się sprawami kontroli narkotyków i zwalczania nielegalnego obrotu. Są to zarówno organy o kompetencjach ogólnych (Zgromadzenie Ogólne, Sekretarz Generalny), jak i specjalnie do tego celu utworzone (Komisja Środków Odurzających, Międzynarodowy Organ Kontroli Narkotyków, Biuro ds. Narkotyków i Przestępczości). Organy te realizują zarówno funkcje regulacyjne, kontrolne, jak i operacyjne. Jednakże skuteczność instytucji ONZ może budzić wątpliwości z uwagi na upolitycznienie walki z narkotykami, związane z podejściem forsowanym przez Stany Zjednoczone. Mimo to, niekwestionowana rola ONZ sprowadza się do międzynarodowego forum wymiany informacji, którego tworem są 3 konwencje narkotykowe. ONZ, dzięki pracy swoich instytucji, prezentuje jednocześnie kompleksowe podejście do problemu, obejmujące pomoc techniczną, uprawy alternatywne, zwalczanie nielegalnego obrotu i prania pieniędzy oraz kontrolę narkotyków.

Słowa kluczowe: narkotyki, środki odurzające, substancje psychotropowe, Organizacja Narodów Zjednoczonych, nielegalny obrót.

The United Nations and illicit trafficking in narcotic drugs (institutional problems)

Abstract

The United Nations provides a forum for international cooperation in all fields of international relations. It also deals with the control of drugs and combating drug-related crime. To this end, the United Nations adopted three conventions: on Narcotic Drugs (1961), on Psychotropic Substances (1971) and against Illicit Trafficking in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances (1988). The UN bodies deal with matters of drug control and fighting illicit trafficking. There are bodies of general functions (the General Assembly, the Secretary-General) and specially created bodies (the Commission on Narcotic Drugs, the International Narcotics Control Board, the UN Office on Drugs and Crime). Those bodies pursue regulatory functions, control functions and operational functions. However, the effectiveness of UN institutions may be questionable due to the politicization of the fighting illicit trafficking caused by the activity of the United States. Still, the unquestioned role of the United Nations is that it provides an international forum for the exchange of information on drugs. The United Nations, through the work of its institutions, presents a comprehensive approach to the problem, including technical assistance, alternative crops, control of narcotic drugs and combating illicit trafficking and money laundering.

Keywords: drugs, narcotic drugs, psychotropic substances, the United Nations, illicit trafficking.

Bibliografia

Pozycje książkowe i artykuły

- A Commentary on the Charter of United Nations Signed in San Francisco on the 26th June 1945*, London 1945.
- Abraszewski A., *Koordinacja działalności organizacji międzynarodowych w systemie Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 1973.
- Anioł W., *Narody Zjednoczone wobec problemów społecznych*, Warszawa 1988.
- Anisimow Ł. N., *Narkotiki: prawowej reżim*, Leningrad 1974.
- Chatterjee S. K., *A Guide to the International Drugs Conventions*, London 1988.
- Clutterbuck R., *Terrorism, Drugs and Crime in Europe after 1992*, London 1990.
- Commentary on the Convention on Psychotropic Substances*, New York 1976.
- Commentary on the Single Convention on Narcotic Drugs 1961*, New York 1973.

- Conforti B., *The Law and Practice of the United Nations*, Hague-London-Boston 1996.
- Doliwa-Klepacki Z. M., *Encyklopedia organizacji międzynarodowych*, Warszawa 1997.
- Fijnaut C., *Transnational Crime and the Role of the United Nations in Its Containment through International Cooperation: A Challenge for the 21st Century*, "European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice", 2000, vol. 8.
- Goodrich L. M., Hambro E., *Charter of the United Nations. Commentary and Documents*, London 1949.
- Grabowska G., *Prawo dyplomatyczne w stosunkach państw z organizacjami międzynarodowymi*, Katowice 1980.
- Grzegorzczak M., *Międzynarodowa kontrola narkotyków*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1968, z. 1-2.
- Kocot K., *Organizacje międzynarodowe. Systematyczny zarys zagadnień prawa międzynarodowego*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971.
- Krajewski K., *Sens i bezsens prohibicji: prawo karne wobec narkotyków i narkomanii*, Zakamycze 2001.
- Maćkowiak P., *Standardy ONZ w teorii i praktyce walki z przestępczością*, [w:] Problematyka przestępczości na VII Kongresie Narodów Zjednoczonych. Mediolan, 26 sierpnia – 6 września 1985, red. B. Hołyst, Warszawa 1987.
- May H. L., Narcotic Drug Control, „International Conciliation”, 1952, nr 485
- Morawiecki W., *Funkcje organizacji międzynarodowej*, Warszawa 1971.
- Psychoactive Drug Control: Issues and Recommendations, red. J.J. Moore, C.R.B. Joyce, J. Woodcock, Rome 1973.
- Węgrzyn J., Kongresy Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zapobiegania Przestępczości i Postępowania z Przestępcami, „Problemy Kryminalistyki”, 1990, nr 189-190.